

P r i n o s i

HOMILIJE AURELIJA AUGUSTINA O SVETKOVINI PEDESETNICE U KONTEKSTU BORBE PROTIV DONATISTA

Silvio Koščak

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
koscak.silvio@gmail.com

UDK: 27-475:27-87-051]:27-36Augustin,A."02/03"
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 02/2018.

Sažetak

Autor u radu istražuje homilije Aurelija Augustina. Donoseći povijesnu pozadinu Augustinova teološkog rada, posebno se osvrćući na borbu protiv donatista, u središnjem dijelu rada autor istražuje opće oznake njegova nauka o Duhu Svetom u govoru o Crkvi, koji on temelji na Ciprijanovoj teologiji kao baštini afričke Crkve. Time daje odgovor na tri pitanja: Tko je za svetog Augustina Duh Sveti? Što je za njega značila svetkovina Pedesetnice? Kako je taj događaj tumačio svojoj zajednici vjernika? U radu se istražuje teološki sadržaj Augustinovih Sermones 266, 267, 268, 269, 270 i 271.

Cljučne riječi: Aurelije Augustin, homilije, Pedesetnica, Crkva.

UVOD

Želimo li uhvatiti nit vodilju nekog autora od kojeg nas dijeli velik vremenski razmak, najprije treba krenuti od konteksta vremena u kojem je izabrani autor živio. Tako i promišljanje o homilijama svetog Augustina, koje su sakupljene pod naslovom *Sermones*¹, treba započeti od životnog konteksta u kojem je njihov autor živio, u kojem su specifično nastajale i bile izgovarane zajednici vjernika mjesne Crkve.

¹ Augustinove homilije zapisivali su stenografi. Kasnije uobličavane u tekstove, homilije su objavljivane rjeđe zasebno, a redovito u kolekcijama. Usp. Johannes van Oort, Augustine, his sermons, and their significance, u: *Theological Studies*, 65 (2009.) 1, 364.

Sveti Augustin² živio je u sjevernoj Africi u nesigurnom vremenu 3. i 4. stoljeća. Područjem sjeverne Afrike u kojoj je rođen, a gdje je poslije vršio i biskupsku službu, vladao je tada opadajući Rim.³ Opadanje su potaknule seobe barbarskih plemena koje su unutar Carstva uzrokovale raspad nekoć moćnoga državnog aparata koji se mučio s unutarnjom anarhijom. Kako bi se spriječile brojne pobune, državnici onog vremena koristili su raznorazne načine prisile, tako da je Carstvo sve više nalikovalo totalitarnoj državi.⁴

S druge strane, to vrijeme označeno je jednim važnim preokretom, koji će svoj utjecaj imati na kasnija razdoblja. Godine 380. posebnim ediktom *Cunctos populos*⁵ car Teodozije u sporu između katolika i arijanaca brani prava katolika, odnosno staje na njihovu stranu. U kasnijim vremenima ovaj edikt tumačen je kao carsko proglašenje kršćanstva, koje je u vrijeme državnog progona ojačalo iznutra⁶, državnom religijom. Nešto kasnije, 8. studenoga 392., car je zabranio sve ostale, poganske⁷ kultove. Na taj način jedna je religija, u Carstvu do tada progonjena, postala ona koja često sama progoni.⁸

² Rođen je 354. u Tagasti (Afrika), koja se tada nalazila u Rimskom Carstvu. Roditelji su mu bili poganin Patricije i Monika. Školovao se u Kartagi, a djelovao u Kartagi, Rimu i Milanu kao govornik. Vrlo rano je pristupio manihejskoj sljedbi, a razočaravši se u njihovu licemjerju, približavao se filozofskoj školi skepticizma. Dolaskom u Milano upoznao se s djelovanjem tamošnjeg biskupa Ambrozija, pod čijim se utjecajem, kao i Monikinom molitvom, obratio i krstio. Postavši svećenikom i biskupom, revno je vršio povjerene mu službe. Biskupsku službu vršio je u afričkom gradu Hiponu, u kojem je i umro 430. godine. Pokopan je u Paviji (Italija). Usp. Ivan Zelić, *Vodič kroz filozofiju*, Verbum, Split, 2017., 89; usp. August Franzen, *Povijest Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 77-80.

³ Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, u: *Augustine's Theology of Preaching*, Minneapolis, 2014., 2-3.

⁴ Usp. Stjepan Kušar, Aurelije Augustin. Čovjek i vrijeme, u: Aurelije Augustin, *O slobodi volje. Uvod. Dijalog o slobodi volje u tri knjige. Odakle teodiceja*, Demetra, Zagreb, 1998., 3-4.

⁵ Usp. Kenneth Holm, *Theodosian Empresses: Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*, Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press, 1989., 15.

⁶ Usp. Vjekoslav Bajsic, Sv. Aurelije Augustin, u: Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 295.

⁷ „Staro poganstvo održavalo se na dva kraja društvene ljestvice: kod seoskog stanovništva (odatle naziv *paganus*: *paganus*, je bio *seljak*, stanovnik sela) i kod literarno naobražene aristokracije” (Stjepan Kušar, Aurelije Augustin. Čovjek i vrijeme, 5).

⁸ Usp. Guy Bedouelle, *Povijest Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 44-48; usp. Stjepan Kušar, Aurelije Augustin. Čovjek i vrijeme, 5. I prije Teodozijeve edikta kršćanstvo se uklopilo u svjetovni okvir, često zaboravljajući svoje istinsko poslanje. Nakon godina progona 28. listopada 312. car Konstantin obrača

Iako je vrijeme potvrde kršćanstvu donijelo nove izazove, predvodnici zajednica uvijek su nalazili načina kako najbolje u svom kontekstu odgovoriti na potrebe navještaja i svjedočenja evanđeoske poruke. Unatoč svim događajima koji ga označuju kao vrijeme kršćanskog dobivanja obilježja prijašnjih progonitelja, „Augustinovo vrijeme jest vrijeme demografskog, društvenog, duhovnog i intelektualnog razvitka kršćanstva”⁹. U to se vrijeme pojavljuju nove snažne osobnosti u vidu crkvenih otaca koji Crkvu znaju pravodobno i dobrim rješenjima voditi u duhu evanđeoske poruke, posebno u trenucima unutarnjih ili izvanjskih poteškoća zajednice.¹⁰ „Svaki od njih pokazuje kako se daje živjeti u vremenima katastrofe – stvarati djela koja ostaju poput trajnih svjetionika za one koji hoće gledati i orijentirati se na postignućima prethodnika.”¹¹

1. SJEVERNA AFRIKA U VRIJEME AUGUSTINOVE BISKUPSKE SLUŽBE

Kakav je životni kontekst propovijedanja svetog Augustina, u vidu govora o problemima s kojima se na višoj, državnoj razini, borilo Rimsko Carstvo, najbolje možemo vidjeti pogledamo li lokalnu razinu, okruženje Augustinova biskupskoga grada Hipona.

Područje sjeverne Afrike u vrijeme Rimskoga Carstva obiluje gradovima. Gradovi su to tipično rimskog izgleda. Hipon, danas poznat kao Annaba u Alžiru, grad je s forumom, kazalištem, upravnim dijelom i crkvenim okrugom. U Hiponu, kao svom biskupskom gradu, Augustin je proživljavao posljednje trenutke rimske vladavine kakvu je svijet do tada poznao.¹² Osim po rimskoj vizuri, izgledu gradova koji su podsjećali na rimsku upravu tim krajem, afrička Crkva onog vremena poznata je i po svojoj mučeničkoj povijesti.

Nakon traganja za Istinom i obraćenja Augustin se vraća u rodni kraj (Tagasta). Nakon toga povlači se u Hipon zbog bojazni da ga ne bi izabrali za biskupa ako bi se u nekom od mjesta na kojem bi

se na kršćanstvo te prestaje vrijeme velikih progona Crkve toga vremena. Iako je napada bilo, posebno u vrijeme cara Julijana (361. – 363.), ipak treba reći kako je svojevrstan mit da je Crkva u potpunosti zapala u dekadenciju nakon što su carevi naredili povrat imovine zaplijenjene u progonima. Naime, Crkva se i u vrijeme mira znala nositi s onim vladarima koji su svoje kršćanstvo, zakonom nametnuto, živjeli licemjerno. Usp. *Isto*, 47-48.

⁹ *Isto*, 6.

¹⁰ Usp. *Isto*, 6.

¹¹ Usp. *Isto*.

¹² Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 2-4.

se naselio ispraznila biskupska stolica. No, bez obzira na njegovo sakrivanje, stjecajem okolnosti biskup u Hiponu uzima ga sebi za svećenika, te poslije posvećuje za nasljednika. Postavši biskupom Hipona, Augustin je došao u Crkvu koja se ponosila svojim mučenicima i slavila ih unutar raznih liturgijskih slavlja.¹³

Temperament sjevernoafričkog čovjeka, koji se pokazao toliko snažnim u obrani i svjedočenju vjere u Isusa Krista, pokazao se jakim i u suprotnom smjeru. Donatistički pokret kontekst vremena čini snažno polariziranim u vjerskim pitanjima. Za razvoj jednog takvog pokreta plodonosan je bio opći kontekst nemira i nesigurnosti. Upravo stoga, iako je kasnije proglašen shizmom, privukao je velik broj ljudi.

Kako bi se shvatio nastanak jednog takvog pokreta, neki od autora ističu represivne porezne mjere koje su oko 300. godine, zbog kažnjivosti nedavanja poreza, izazivale velike socijalne nemire.¹⁴ No početak svakako nalazimo nakon velikog progona kršćana 312. godine, u vrijeme kada je kartaški biskup Cecilijan optužen da je nevaljano zaređen, te da su stoga nevaljana i sva njegova redeñja, budući da je jedan od biskupa koji ga je zaređio bio takozvani „izdajnik” vjere pred progonima.¹⁵ Donatisti, okupljeni oko svećenika Donata Velikog, podijelili su Crkvu u pitanju prihvaćanja predvodnika zajednica i njihovih članova koji su u vrijeme progona otpali od vjere kako bi sačuvali život. Donatisti su smatrali da „izdajnici” (*traditori*) ne mogu valjano podjeljivati sakramente. Ispočetka su činili većinu unutar afričke Crkve, posebno iz razloga što su imali potporu siromašnih. Ta činjenica proizlazi iz njihovog društvenog angažmana, budući da su, povezujući se sa siromašnima, izazivali neredne boreći se tako udruženi i protiv nametnutih poreza.

Važnije je istaknuti posebnosti teološkog mišljenja donatista koje pak proizlazi iz nekih drugih specifičnosti afričke Crkve. Ne smije se izostaviti činjenica da je donatizam nastao ne samo na prostoru koji se ponosio svojim mučenicima već napose posebnošću crkvenosti izrasle iz teološke misli svetog Ciprijana¹⁶, suštinom afričke teo-

¹³ Usp. *Isto*, 4-5.

¹⁴ Usp. *Isto*.

¹⁵ Usp. Attilio Giacobbi, *La Chiesa in S. Agostino I. Mistero do comunione*, Pontificia Università Lateranense, Rim, 1978., 30; usp. William Weinrich, Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments, *Concordia Theological Quarterly*, 55 (1991.) 4, 277-278.

¹⁶ O Ciprijanovoj teologiji o Crkvi i sakramentima vidi Erich Altendorf, *Einheit und Heiligkeit der Kirche: Untersuchungen zur Entwicklung ties altchristlichen Kirchenbegriffs im Abendland von Tertulian bis zu den antidonatistischen Schriften Augustins*, Berlin-Leipzig, 1932., 44-116; Geoffrey Grimshaw, *Saint Augustine*

loške misli na kojoj su donatisti, iskrivljujući ju, temeljili svoje ideje. U svojoj borbi protiv „izdajnika”, u tumačenju valjanosti sakramenata i crkvenog jedinstva, koristili su Ciprijanovo viđenje da se „krštenje može primiti samo unutar Crkve; službenici koji se nađu izvan nje ne mogu podijeliti Duha Svetoga, budući da nitko ne može dati ono što ne posjeduje”.¹⁷ Prema Ciprijanu, za valjano krštenje, koje gradi Crkvu, potrebno je jedinstvo vjere, odnosno valjano zaređeni službenici koji se nalaze u jedinstvu s Crkvom. Drugim riječima, čuvanje jedinstva jamac je svetosti službenika. Svi oni koji su se od jedinstva odijelili, ne mogu, prema Ciprijanu, podijeliti Duha, budući da ne mogu dijeliti ono što sami nemaju.¹⁸ Donatisti su, iskrivljujući Ciprijanovo poimanje zajedništva Crkve, umjesto jedinstva u pravoj vjeri kao jamstva svetosti i *posjedovanja* Duha, od zaređenih službenika zahtijevali moralno besprijekoran, svet život. Pritom su zaboravljali da „kao i kod Ciprijana, pitanje (svetosti) nije baš toliko usredotočeno na osobnu moralnu svetost biskupa, već je usmjereno na biskupovo zakonito zajedništvo života unutar Crkve kao Hrama Duha Svetoga”.¹⁹ Na taj način, u širem kontekstu, donatizam predstavlja podjelu između dviju ekleziologija. Donatisti su sebe smatrali jedinim pravim nasljednicima Ciprijanove teologije o Crkvi i sakramentima te su se predstavljali Crkvom mučenika. Pogrešna teologija sakramenata vodila ih je raskolničkom viđenju univerzalnosti Crkve. Smatrali su da univerzalnost Crkve nije u jedinstvu s ostalim Crkvama, već u činjenici da se unutar pojedine Crkve, kao i u

and the Donatist Controversy, London, 1950., 96-105; Walter Simonis, *Ecclesia Visibilis et Invisibilis: Untersuchungen zur Ekklesiologie un Sakramentenlehre in der Afrikanischen Tradition von Cyprian bis Augustinus*, Frankfurt, 1970., 1-23; Ulrich Wickert, *Sacramentum Unitatis: Ein Beitrag zum Verständnis der Kirche bei Cyprian*, Berlin - New York, 1971; Robert Evans, *One and Holy: The Church in Latin Patristic Thought*, London, 1972., 36-64; Michael Sage, *Cyprian*, Philadelphia, 1975., 295-335; reference smo naveli prema bibliografiji u William Weinrich, *Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments*, 291.

¹⁷ Robert Markus, *Donatus. Donatism*, u: Allan Fitzgerald, *Augustine through the Ages*, William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan – Cambridge, 2009., 286.

¹⁸ Usp. William Weinrich, *Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments*, 272-277: „Za Ciprijana, kao što ne postoji ono *izvan* jedinstva s Trojedinim Bogom, jednako tako ne postoji ono *izvan* Crkve osim činjenica da je to *izvan* samo sebe postavilo protiv Boga i suprotstavilo se njegovoj volji. *Izvan* Boga i *izvan* Crkve samo je grijeh, ne postoji opraštanje grijeha niti svetost Duha Svetoga. *Extra ecclesiam non salus est; izvan Crkve nema spasenja*, stoga *izvan* Crkve nema ni krštenja”. *Isto*, 277.

¹⁹ *Isto*, 278.

ostalima, sakramenti dijele na savršen način.²⁰ Posebnost mjesne Crkve u kojoj djeluju moralno besprijekorni službenici koji jedino valjano dijele sakramente dovela ih je do radikalizacije pogleda na odnos Crkve i svijeta. Za njih je Crkva jednostavno alternativa društvu. Ona se nalazi sveta usred nečistoga svijeta, poput otoka spasa.²¹ Sveti Augustin često je isticao njihovo sektaško poimanje tradicije afričke eklesiologije. Upravo je Ciprijanovu teologiju, koju su donatisti prisvajali, Augustin dodatno produbljivao, gradeći vlastitu misao na njoj. Tako je nastupao protiv jednostranosti donatista, liječeći pritom rane raskolništva koje su nastale njihovim djelovanjem.²²

Kako bi postigao cilj, liječenje rana nastalih raskolom te vraćanje shizmatika u jedinstvo, prije samog konkretnog djelovanja, razlikovao je nekoliko vrsta donatista: 1. kriminalce pljačkaše, 2. tvrdoglave pristaše, 3. pristaše poradi materijalne koristi i 4. pristaše zbog straha. Nakon što je utvrdio razlike unutar pristaša donatizma, Augustin je poduzeo i konkretne mjere protiv njih.²³ Kao biskup u Hiponu, Augustin se koristio različitim intelektualnim i konkretno pastoralnim sredstvima kako bi ostvario jedinstvo Crkve u borbi protiv donatista. Uvijek je polazio od „pojašnjavanja istine o jednoj Crkvi, koja je prema Pismu katolička (univerzalna), koja je sveta po uvijek valjanim sakramentima i onda kada njihovi službenici nisu dobri”.²⁴ Svoje argumente iznosio je u teološkim traktatima utemeljenima na Svetom pismu i povijesti, sazivao je crkvene sinode, prihvaćao donatiste koji su se, nakon izlaska iz zajednice, pokajali, a – što je središnje za naš rad – argumente je iznosio i u svojim homilijama. Od svih načina borbe protiv donatista kao posljednji argument koristio je moć državne represije u onim trenucima kada su bili ugroženi ljudski životi.²⁵

²⁰ „Za donatiste njihova mala afrička Crkva bila je jedina istinska Crkva ...” Attilio Giacobbi, *La Chiesa in S. Agostino 1. Mistero do comunione*, 32.

²¹ Usp. Robert Markus, *Donatus. Donatism*, 286.

²² Usp. *Isto*.

²³ Usp. Attilio Giacobbi, *La Chiesa in S. Agostino 1. Mistero do comunione*, 34-35.

²⁴ *Isto*, 36.

²⁵ Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 6; „U borbi protiv donatista Augustin je u prvo vrijeme osuđivao uporabu sile u obrani istine. Poslije pokolja i pljački koje su učinili donatisti, a osobito zbog njihove tvrdoglavosti, Augustin je dopustio sredstva prisile, ali nikada nije govorio i pisao o smrtnoj kazni”. Grgo Grbešić, *Poimanje i primjena tolerancije u progonjenoj, slobodnoj Konstantinovoj i državnoj Crkvi*, *Bogoslovska smotra*, 83 (2013.) 2, 306; o stavu tolerancije prema donatistima i slučajevima primjene prisile, usp. Tomislav Zdenko Tenšek, *Religijski pojam tolerancije u patrističko doba*, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 5 (1996.) 2, 392-394.

2. AUGUSTINOVE PROPOVIJEDI OPĆENITO

Postavši prezbiterom, Augustin je suprotno onodobnoj praksi ubrzo počeo propovijedati.²⁶ Biskup Valerijan, tadašnji biskup Hipona, zamolio ga je da preuzme ovu službu u različitim crkvama grada, iako je propovijedanje u to vrijeme bilo pridržano biskupskoj službi.²⁷ „Njegova je slava bila toliko velika da je svako njegovo putovanje provincijom bila prilika da ga biskupi u različitim mjestima pozovu propovijedati.”²⁸ Jedan dio njegovih govora pripada raspravama, a drugi dio egzegetskim radovima, od kojih je najveći dio sakupljen u skup tekstova pod naslovom *Sermones*.²⁹ „Prema Verbrakenovoj analizi 146 od *Sermones* propovijedao je u Hiponu, a 109 u Kartagi. Dvanaest ostalih može se pripisati manjim gradovima, dok se ostale ne mogu smjestiti sa sigurnošću.”³⁰

Tekstovi Augustinovih homilija svjedoče da je svoje propovijedi izgovarao bez čitanja s prethodno pripremljena teksta, ali je govore svakako pripremao.³¹ Iz samih njegovih propovijedi, koje se nalaze u kontekstu slobodnog pokonstantinovskog vremena, vidljivo je da su ga slušali ljudi iz različitih društvenih slojeva, kako bogati i obrazovani, tako i siromašni onog vremena.³² Evanđeosku poruku, poput svih tadašnjih propovjednika, prenosio je koristeći se različitim shemama, konkretno povezanim sa svakodnevicom adresata homilija.³³ Sheme, koje se kreću od sličnosti (*similitudo* shema)³⁴,

²⁶ Usp. Johannes van Oort, *Augustine, his sermons, and their significance*, 364.

²⁷ Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 13. Biskup je propovijedao redovito subotom i nedjeljom, u korizmi svakodnevno te na Uskrs više puta dnevno. Usp. *Isto*, 16.

²⁸ Éric Rebillard, *Sermones*, u: Allan Fitzgerald, *Augustine through the Ages*, William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan – Cambridge, 2009., 790.

²⁹ Usp. Vjekoslav Bajsić, Sv. Aurelije Augustin, 304; „Augustin je svoje propovijedi uobičajeno nazivao *sermones*. Riječ *sermo* redovito prevodimo riječju govor. Ona ipak izvorno znači razgovor. Upravo je to propovijed i govor istinskoga propovjednika i govornika u crkvi. To je unutarnji, misaoni i šutljivi razgovor između propovjednika i slušateljstva. Augustin ponekad umjesto riječi *sermo* poseže za riječju *tractatus*. Njome izražava istraživanje, razjašnjenje i tumačenje nekoga težega i tajanstvenijeg mjesta u Bibliji”. Marijan Mandac, *Razglabanja potaknuta Augustinovim spisom „O Trojstvu”*, u: Aurelije Augustin, *Trojstvo*, Služba Božja, Split, 2009., 243.

³⁰ Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 17.

³¹ Usp. Éric Rebillard, *Sermones*, 790.

³² Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 13-14.

³³ Usp. Drago Tukara, Propovjedništvo u crkvenih otaca, *Diacovensia*, 18 (2010.) 3, 485.

³⁴ „Mjesec obasjan suncem Crkva je obasjana od jednorodnoga Sina Božjega”. *Isto*, 486.

preko sintetičkog paralelizma³⁵, do antiteza³⁶, uklopljene su u homilije čiju spontanost Augustin gradi na razgovornom tonu, nepravilnoj sintaksi i snazi tona.³⁷ Stil njegovih propovijedi može se staviti u suodnos s velikim crkvenim ocima onoga vremena, u kojima je Augustin pronalazio uzor ili ih je svojim propovijedanjem nadmašio.³⁸ U svojim govorima spojio je retoriku i teologiju, što mu je omogućilo s lakoćom prenijeti poruku ljubavi potrebnom toplinom koja je privlačila slušatelje. Homilije je pripremao prethodno meditirajući tekst Pisma. Propovijedao je na temelju meditacije, ali bez zabilješki ili memorizacije teksta, budući da je na taj način bio slobodniji izraziti uvjerenje te bolje ostvariti interakciju sa slušateljima.³⁹

S obzirom na tijek liturgijske godine, i svetopisamskih čitanja korištenih unutar nje s nekim iznimkama⁴⁰, Augustin je svoje homilije prozeo različitim temama: Bog, sjedinjenje s njim u vječnosti, Trojstvo i Crkva, samo su neke od glavnih tema.⁴¹ Govoreći o kršćanima u Africi, posebno o problemu razjedinjenosti te njegovim uzrocima, Augustin se osvrće na činjenicu prisutnosti donatista u kontekstu unutar kojeg propovijeda. Njegove duhovske homilije, između ostalih, ističu univerzalnost Crkve raširene čitavim tada poznatim svijetom, sa zadaćom da u ljubavi prihvati svu braću koja su pala u grijeh (*traditores* kao i pokajnike donatiste). Sakramenti se, prema Augustinu, dopušteno i valjano dijele po onim službenicima koji u ljudskim očima nemaju savršen kršćanski život, budući da je, u zemaljskom hodu Crkve, iz nje nemoguće iščupati grijeh.⁴²

3. AUGUSTINOVE HOMILJE NA SVETKOVINU PEDESETNICE

U središnjem dijelu našeg rada usmjerit ćemo se istraživanju upravo Augustinovih homilija o svetkovini Pedesetnice. Pedesetnica je svetkovina univerzalne Crkve koja se očituje u jedinstvu različitosti pojedinih mjesnih Crkava ujedinjenih u istoj vjeri. Drugim riječi-

³⁵ „Jedna je Crkva u vjeri (po vjeri) (zemaljska Crkva), a druga je ona vizionarska (nebeska Crkva). Jedna je na putu, a druga u vječnom prebivalištu” *Isto*, 486.

³⁶ „Antiteze čine jedan govor ili propovijed umilnim i lijepim, kao što je ljepota stvořenoga svijeta izražena upravo kroz antiteze... Kaže Augustin da su vjekovi/stoljeća ukrašeni najljepšim pjesmama antiteze”. *Isto*, 488.

³⁷ Usp. Éric Rebillard, *Sermones*, 790.

³⁸ Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 17.

³⁹ Usp. *Isto*, 19-20.

⁴⁰ Usp. *Isto*, 16.

⁴¹ Usp. Edmund Hill, *St. Augustine as a Preacher*, *New Blackfriars*, 35 (1954.) 416, 464.

⁴² Usp. Peter Sanlon, *The Historical Context of Augustine's Preaching*, 5-6.

ma, to je svetkovina mjesne i univerzalne Crkve, blagdana jedinstva u različitosti, a propovijedi svetog Augustina otkrivaju nam misao prvih vremena Crkve o samoj sebi te stav prema onima izvan nje, što je u središtu pozornosti suvremene Crkve. Augustinove homilije o ovoj svetkovini, promatrane u kontekstu koji ih je oblikovao, posebno zbog činjenice borbe protiv donatista, mogu dati smjer suvremenoj unutarnjoj crkvenoj obnovi, obnovi misijskog poslanja kao i obnovi odnosa među razjedinjenim Crkvama u ekumenskom dijalogu.

3.1. Augustinov nauk o Duhu Svetom u kontekstu afričke Crkve

Tko je Duh Sveti za Augustina, nalazimo u njegovom djelu *De Trinitate*. Taj nam spis otkriva da je treća božanska osoba za njega „ono što je drugima zajedničko, jer je Otac duh i Sin je duh, Otac je svet i Sin je svet”⁴³. Ono što je srž „djelovanja” Duha Svetoga u trojstvenom životu jest zajedništvo Oca i Sina, on je jedinstvo Oca i Sina. Govoreći o Duhu Svetom kao *communio*, sveti Augustin pneumatološkim temama daje ekleziološku dimenziju.⁴⁴ To još više dolazi do izražaja budući da je za njega Duh Sveti „Ljubav”⁴⁵ i „Dar”.⁴⁶ Pojašnjavajući Augustinovo poimanje Duha kao Ljubavi, Joseph Ratzinger zapisuje: „... na pogrješnom (je) putu onaj tko *Pneumu* traži samo u onomu *izvan*, u onomu što je uvijek nepredvidljivo. Tko to čini, ne vidi temeljno djelo Duha Svetoga: ljubav koja povezuje i koja stvara ostajanje.”⁴⁷ Duh Sveti, ako je Ljubav, ujedinjuje te nam omogućuje izlaženje iz nas samih i prilaženje drugima, prilaženje drugom, bratu i sestri u istoj vjeri. Osim toga, on je snaga koja omogućuje da čovjek prilazi svakom čovjeku bez razlike, te se tako Bog „rodi” u svakom čovjeku, a time u svakom ljudskom biću započinje nov život u Bogu i s Bogom u daru otvorenosti zemaljskog zajedništva u različitosti Crkve.⁴⁸ Govor o Duhu kao „Daru” Augustin nalazi u Iv 4, 7 – 17 i 1 Kor 12, 13, odnosno Isusovu susretu sa Samarijankom kojoj obećava dar žive vode, misleći pri tome upravo o Duhu (usp.

⁴³ Augustin, *Trojstvo* 5, 12, Split, 2009., 393.

⁴⁴ Usp. Joseph Ratzinger, The Holy Spirit as Communio: Concerning the Relationship of Pneumatology and Spirituality in Augustine, *Communio – International Catholic Review*, 25 (1998.) 2, 326-327. Prijevod ovog članka u sljedećim navodima donosimo prema Joseph Ratzinger, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., 34-59.

⁴⁵ Augustin, *Trojstvo* 15, 31; 15,32, 631-632.

⁴⁶ Augustin, *Trojstvo* 15, 33, 633-634.

⁴⁷ Joseph Ratzinger, The Holy Spirit as Communio: Concerning the Relationship of Pneumatology and Spirituality in Augustine, 329.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 329; usp. Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 336.

Iv 7, 39) kojim smo, prema 1 Kor, svi napojeni. Dar, Duh Sveti, svoj izvor ima u Ocu po Kristu, a po njemu i svaki kršćanin, kao posinovljen u Sinu, postaje izvorom tog Dara. Duh, kao „Dar” i „Ljubav, onaj koji omogućuje ljudski život u otvorenosti zajedništva u različitosti Crkve, „povezuje ljude u *communio*”.⁴⁹ Za Augustina sama Crkva postaje „Ljubav”. Za sve one koji su se na neki način ogriješili o nju, ranili njezino zajedništvo, „Ljubav” označava eshatološki sud.⁵⁰

Važno je naglasiti kako se Augustinov nauk o Crkvi može sažeti u tri slike o njezinoj stvarnosti. Augustin ponajprije govori o Crkvi kao zajednici grešnih i svetih ljudi (*ecclesia permixta*). Druga njegova slika o Crkvi jest ona o njezinom zajedništvu čija je sveza Duh Sveti. Tko se nalazi izvan Duha, taj je odvojen od spasenja. Kao treća njegova slika Crkve govor je o učinkovitosti sakramenata. Iako njihovi služitelji nisu sveti, u onom smislu u kojem su govorili donatisti, sakramenti su valjano podijeljeni. Posebno je to važno za krštenje po kojem Crkva nastaje u ljudima.⁵¹

3.2. Augustin duhovske homilije

Nauk o Duhu Svetom kao svezi zajedništva Augustin je svojoj zajednici posredovao u duhovskim homilijama. One nam pokazuju što je za Augustina značila svetkovina Pedesetnice te kako je taj događaj tumačio svojoj zajednici vjernika.

Sermo 266 otkriva nam da je Pedesetnica za Augustina događaj koji, u simbolu pojedinca obdarenog darom govora u jezicima (usp. Dj. 2, 3-4), otkriva univerzalnu narav Crkve kao stvarnosti koja ima božanski i ljudski element, a u svojoj ljudskosti raširena je među sve narode bez razlike.⁵² Augustin je često isticao univerzalnu narav Crkve i važnost njezinog jedinstva, u različitosti naroda jedne vjere, govoreći protiv donatista.⁵³ Iako samo jedna od homilija daje naznaku da je izgovorena protiv donatista, s obzirom na vrijeme kada je izgovorio duhovske homilije, a riječ je o rasponu od 393. do 416. godine, možemo reći da su sigurno sve homilije na neki način usmjerene liječenju rana nastalih na tkivu zajedništva Crkve djelovanjem ove skupine raskolnika.⁵⁴ Sve nama dostupne Augustino-

⁴⁹ Joseph Ratzinger, *The Holy Spirit as Communio: Concerning the Relationship of Pneumatology and Spirituality in Augustine*, 332.

⁵⁰ Usp. *Isto*.

⁵¹ Usp. William Weinrich, *Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments*, 279.

⁵² Usp. *Sermo* 266, 2; PL 38, 1225.

⁵³ *Sermo* 266 nosi naslov *contra Donatistas*. Usp. *Sermo* 266; PL 38, 1225.

⁵⁴ Usp. Éric Rebillard, *Sermones*, 784-789. Kako autor ovog članka navodi, vremenski raspon za homilije uzimamo s oprezom, no navedeni zaključak donosimo

ve duhovske homilije donose njegov stav da Crkva kao takva može postojati tek ako je riječ o jednoj, nepodijeljenoj Crkvi Isusa Krista.⁵⁵

Sermo 267 također uzima pojedinog člana Crkve kao simbol, budući da ispunjen Duhom Svetim govori različitim jezicima te tako označava njezinu univerzalnu narav, to jest njezinu raširenost „od sunčeva izlaska do zapada”⁵⁶. Koristeći *similitudo* shemu, uzimajući odnos tijela s pojedinim udovima i duše, Augustin pojašnjava jednako dostojanstvo svih članova Crkve. Svaki čovjek u sebi ima dušu koja pokreće tijelo, odnosno oživljava tijelo i pojedine udove te je „istodobna u svim udovima”⁵⁷ – čovjek u svojoj cjelokupnosti na taj način živi. Slično tome čovjek u zajednici, poput udova u pojedinom tijelu, ima jednako dostojanstvo. Jednako dostojanstvo udova osigurava duša, a jednako dostojanstvo članova Crkve osigurava Duh Sveti.⁵⁸ Različitost članova u zajedništvu Crkve, koji su svi jednakog dostojanstva, nalazi se u podijeljenim službama, jednako kao što se udovi različitog djelovanja nalaze u zajedništvu ljudskog tijela.⁵⁹ Prema svetom Augustinu u Crkvi tako „svatko obavlja svoje, ali svi žive zajedno”.⁶⁰ Osim toga, *Sermo* 267 daje pouku o uzrocima krivovjersva i otpadništva. Sliku udova otkinutih od tijela, koji više u sebi nemaju života jer ih duša ne prati, Augustin je primijenio na Crkvu i pojedince što su od nje odmetnuti. Kršćanin ima život sve dok se nalazi u jedinstvu: „Ako se odvoji, postao je krivovjernik. Duh ne slijedi otpali ud. Ako, dakle, želite živjeti od Duha Svetoga, opslužujte ljubav, ljubite istinu, čeznite za jedinstvom. Tako ćete doprijeti do istine.”⁶¹

Sljedeća od duhovskih homilija svetog Augustina, *Sermones* 268, iznova donosi njegovo viđenje jedinstvene Crkve „u jezicima svih naroda”.⁶² U događaju stvaranja Augustin vidi Božju preporu-

budući da je riječ o godinama u kojima se Augustin aktivno borio protiv donatista, što je zapravo činio do kraja života 430. godine.

⁵⁵ Usp. Johannes van Wyk, Why Augustine – now? An African perspective, *In die Skrifling*, 38 (2004.) 1, 37.

⁵⁶ *Sermo* 266, 3; PL 38, 1231.

⁵⁷ „Omnibus simul adest membris, ut vivant”. *Sermo* 267,4; PL 38, 1231.

⁵⁸ „Quod autem est anima corpori hoininis, hoc est Spiritus sanctus corpori Chuisti, quod est Ecclesia”. *Sermo* 267, PL 38, 1231.

⁵⁹ „Officia diversa suntm vita communis”. *Sermo* 267, 4; PL 38, 1231.

⁶⁰ „Singuli propria operantur, sed pariter vivunt”. *Sermo* 267, 4; PL 38, 1231.

⁶¹ „Praecisus haereticus factus est, membrum amputatum non sequitur spiritus. Si ergo vultis vivere de Spiritu sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate unitatem, ut perveniatis ad aeternitatem”. *Sermo* 267,4; PL 38, 1231.

⁶² „Loquebatur unus homo linguis omnium gentium: unitas Ecclesiae in linguis omnium gentium”. *Sermo* 268, 1; PL 38, 1232.

ku čovjeku da se drži jedinstva. Bog stvara pojedinačnog čovjeka, jednog od kojega nastaje čitavo čovječanstvo, kako bi time ljudima savjetovao međusobno jedinstvo.⁶³ Ističe važnost milosrđa i ljubavi kao unutarnjih životnih principa kršćanske zajednice posebno kada govori o Gospodinu čije se milosrđe navještajem treba proširiti čitavim svijetom (usp. Lk 24, 47). Gospodinova ljubav, otvorenost milosrđa, ostavljena je za navještaj svim njegovim učenicima i prijateljima. Ono što je na Gospodinovim prijateljima, odnosno na predvodnicima zajednice, jest svakog člana pojedinačno i Crkvu u cjelini, kao Kristovu zaručnicu, vezati što čvršće uz Zaručnika.⁶⁴ Riječ je o brizi koju je apostol Pavao vodio o zajednici u Korintu (usp. 1 Kor 11, 18). Kroz ljubav prema Kristu, koji je glava Crkve, Augustin iznova ističe važnost jedinstva, međusobne snažne povezanosti Crkve unutar sebe, gdje se god ona nalazila rasprostranjena svijetom u različitosti jezika i nacija. Ona je uvijek jedna i sva usmjerena na Krista čiju poruku širi svijetom.

Upravo *Sermo* 269 poticaj je svetog Augustina na misijsku djelatnost vlastitoj zajednici vjernika. Ističe da zajedništvo koje imaju pojedine zajednice, u slici poslušnosti vlastita jezika Kristu, ne uskrate to drugim narodima koji Krista ne poznaju, pri čemu koristi sliku neukih naroda.⁶⁵ Duh koji je dan učenicima na dan Pedesetnice „nije napuhao, već oživio”.⁶⁶ Duh je na taj dan potaknuo i stvorio novo zajedništvo svih ljudi u različitosti naroda i kultura, on je „nagovijestio da će svi povjerovati u evanđelje”.⁶⁷ Stoga Augustin, na pitanje o činjenici da se događaj poput Duhova danas više ne ponavlja, odgovara kako je riječ o činjenici ostvarenog jedinstva koje je Pedesetnicom naznačeno. „U ovo je doba svaki pojedini vjernik govorio svim jezicima. Prema tome, i sada su svi jezici naši. Udovi smo tijela u kome se nalaze.”⁶⁸

Za svetog Augustina, oni koji žive po tijelu, pa i oni koji traže moralnu izvanjsku savršenost (donatisti), a ne od Duha, sami sebe isključuju iz izgradnje Crkve. „Kao što duhovni ljudi uživaju zbog jedinstva, tako puteni teže za razdorima.”⁶⁹ Čitavo tijelo Crkve Augu-

⁶³ Usp. *Sermo* 268, 3; PL 38, 1233.

⁶⁴ „Hoc zelant amici sponsi, et none am admittunt lascivo amore corrumpi”. *Sermo* 268, 4; PL 38, 1234.

⁶⁵ Usp. *Sermo* 269, 1; PL 38, 1234.

⁶⁶ „Flatus enim ille non inflavit, sed vegetavit: ignis ille non cremavit, sed excitavit”. *Sermo* 269, 1; PL 38, 1234.

⁶⁷ *Sermo* 269, 1; PL 38, 1235.

⁶⁸ *Sermo* 269, 1; PL 38, 1235.

⁶⁹ *Sermo* 269, 3; PL 38, 1236.

stin time potiče na jedinstvo kao temelj pobožnog života koje svakom od članova zajednice treba biti u temeljima duhovnosti. Zato Augustin pita svoju zajednicu: „Koja je pobožna snaga veća od ljubavi prema jedinstvu?”⁷⁰ To je put prema istinskoj misijskoj zauzetosti zajednice. Kada narodi koji još nisu u jedinstvu pitaju o dobrobiti pristupanja zajednici Crkve, Augustin potiče svoju zajednicu na davanje primjerenog odgovora kršćanskog života istinskim svjedočenjem kroz pobožnost vjernika utemeljenu na jedinstvu svakog člana Crkve s ostalima, u Duhu kao jamstvu životnosti i pravovjernosti: „Mi im, braćo, pružimo dobar primjer dobrih djela. Ne oholimo se jer stojimo, niti nad palim očajavamo.”⁷¹

ZAKLJUČAK

Kada je riječ o kontekstu vremena sa svim specifičnostima crkvenoga i društvenog života, Augustinovo vrijeme odgovara uvelike (post)koncilskom crkvenom kontekstu. Opće oznake oba konteksta su nesigurnost, podjele, potreba Crkve da priđe svijetu razumljivim jezikom te da se s unutarnjim faktorima podjela na odgovarajući način suoči. Stoga su Augustinove homilije neiscrpan izvor teološke misli koja Crkvi u suvremenom kontekstu može pružiti putove u suočavanju s vlastitim problemima, krizama te njihovom rješavanju. Duhovske homilije, kao govori izrečeni okupljenoj zajednici vjernika unutar euharistijskog slavlja svetkovine Pedesetnice ili Duhova, omogućuju nam prodrijeti u Augustinovu misao o Crkvi. Posebno je tome tako budući da je događaj prve Pedesetnice trenutak rođenja Crkve. Sveti Augustin upravo je zato unutar radom istraživanih *Sermones* dao naznake vlastite teološke misli o Crkvi. Stoga smo u radu istražili i protumačili navedeni vid Augustinove teološke misli koja se nalazi u šest duhovskih homilija, *Sermo* 266, 267, 268, 269, 270 i 271.

Istraživane homilije suvremenom kontekstu Crkve daju važna saznanja o tome kako su se zajednice vrlo blizu onoj apostolskoj zajednici suočavale s konkretnim problemima svog svakodnevnog života. S konkretnim rješenjima koja se nalaze u Augustinovim homilijama, Crkva vremena u kojem su istraživane homilije nastale putokaz je suvremenoj Crkvi u rješavanju vlastitih izazova koje pred nju stavlja čovjek današnjice. Suvremeni čovjek traži svjedoke koji su spremni naviještenu riječ živjeti na potpun način, uvijek iznova nastojeći nadvladati slabost ljudskog, ali nikada ne zaboravljajući

⁷⁰ *Sermo* 269, 3; PL 38, 1236.

⁷¹ *Sermo* 269, 4; PL 38, 1237.

da je od svega važnije čuvanje unutarnjeg jedinstva vjere. Stoga se svaki biskup i župnik te oni koji su s njima izjednačeni ili koji im pomažu u vršenju službe, trebaju čuvati zatvorenosti u uskom krugu svetog, izlazeći na otvorenost profanog. U unutarnjoj dinamici života – što podrazumijeva sve životne situacije koje sa sobom donosi jedan svakodnevni, možemo to reći i obiteljski život kakva god obitelj bila, život jedne župne zajednice s njezinim pastoralnim planovima i onima koji ga izvršavaju, kao i sav raspon životnih uspjeha i padova u pojedinačnom vjerničkom životu – svaki zaređeni službenik treba balansirati između svetog i profanog, dovoditi različitost ljudskog pod svjetlo Božje svetosti, Božje prisutnosti, a s druge strane Božji svijet svetog donositi na područje profanog. Probijajući granicu između svetog i profanog, svaki zaređeni službenik čuva se od postupaka koji polariziraju Crkvu, ali i društvo, u suvremenom kontekstu, predstavljajući tako Crkvu kao jednu od snaga, a ne jedinom snagom promjene unutar društva, a na ovozemni boljitak svakog ljudskog bića. Time se gradi Crkva, ali i društvo, koji su znak prisutnosti Božjeg Kraljevstva, čije će se ispunjenje u savršenom obliku ostvariti u vječnosti.

AURELIUS AUGUSTINE HOMILIES ON PENTECOST IN THE CONTEXT OF THE BATTLE WITH THE DONATISTS

Summary

The author discusses Aurelius Augustine's sermons on Pentecost in the corpus of the texts of the Second Vatican Council, in particular, the texts of the Dogmatic Constitution on the Church *Lumen Gentium* and Decree on the Mission Activity of the Church *Ad Gentes*. Presenting the historical background of Augustine's theological work, particularly the battle with the Donatists, in the central part of the work the author researches the general notions of Augustine's doctrine about the Holy Spirit in his theological work, in specific his ecclesiology, which is based on Cyprian's theology as the heritage of the thought of the African Church. This gives the answer to three questions: Who is the Holy Spirit for Augustine? What did the Pentecostal celebration mean for him? How did he interpret this event to his community of believers? In the paper, the author discusses the theological contents of the Augustinian Sermons 266, 267, 268, 269, 270 and 271.

Keywords: Aurelius Augustine, Sermons, Pentecost, Church, Ecclesiology, Mission